

Vermogensongelijkheid: trends en verklaringen

Nico Wilterdink*

Na lange tijd vrijwel uit de aandacht te zijn verdwenen, is de ongelijkheid van kapitaalbezit of vermogen de laatste tijd sterk naar voren gekomen als onderwerp van studie en publieke discussie. Daar zijn ook goede redenen voor.

Algemeen gesproken, vormt de verdeling van vermogens naast die van inkomens een centrale component van sociaaleconomische ongelijkheid. Privévermogen is een bron van inkomen, van consumptieve bestedingen en van consumptief genot. Het is een basis van materiële zekerheid, het maakt accumulatie van bezit mogelijk en het houdt via erving de overdracht van materiële privileges langs familielijnen in. Ook vergroot vermogen de keuzevrijheid van de bezitter, kan het op verschillende manieren status verschaffen en is het een bron van economische en (mogelijk) politieke macht (Wilterdink, 2015, 33-40). Hoe groter de ongelijkheid van privévermogens, des te groter is, *ceteris paribus*, in deze opzichten de maatschappelijke ongelijkheid.

Het onderwerp stond centraal in mijn studie *Vermogensverhoudingen in Nederland* uit 1984. Daarvan is onlangs een geactualiseerde versie verschenen onder de titel *Vermogensongelijkheid in Nederland* (2015), met een nieuw hoofdstuk over de ontwikkelingen na 1980. In dit artikel vat ik een aantal bevindingen en conclusies van dat hoofdstuk samen, met enkele toevoegingen ontleend aan nieuw materiaal. Vier vragen worden in het kort besproken: (1) Hoe is de ongelijkheid in de verdeling van privévermogens in Nederland sinds de jaren tachtig veranderd? (2) Wat voor veranderingen hebben zich voorgedaan in de verhouding tussen privévermogens en (meer) collectieve vermogens? (3) In hoeverre komen de Nederlandse ontwikkelingen overeen met die in andere westerse landen? (4) Hoe zijn de ontwikkelingen te verklaren?¹

Veranderingen in de verdeling van privévermogens: van afname naar toename van ongelijkheid

In de loop van de twintigste eeuw verloor de hoge concentratie van privévermogens bij een kleine bovenlaag langzamerhand aan scherpte. Maar omstreeks 1980 eindigde die egaliseringsstrend en begon de ongelijkheid weer toe te nemen. Een aanwijzing hiervoor is gelegen in de sterke groei van het aantal miljonairs in gulden: dat steeg volgens de cijfers van de vermogensbelasting van 23.000 in 1980 tot 51.000 in 1990, meer dan een verdubbeling in een periode dat het gemiddelde besteedbare huishoudinkomen slechts met 30 procent toenam. Een andere aanwijzing is dat het gemiddelde vermogen van de rijkste 1 procent van de bevolking in dit decennium veel meer steeg dan de gemiddelden van categorieën van minder welgestelden, zoals de rijkste 3 tot 4 procent.

* Prof. dr. Nico Wilterdink is emeritus hoogleraar sociologie aan de Universiteit van Amsterdam.

Nico Wilterdink

Tabel 1 *Aandeel van de rijkste 1, 3, 5, 10 en 20 procent van huishoudens in het totale privévermogen, Gini-index, en mediaan en gemiddeld vermogen in euro's, Nederland 1993-2000 en 2006-2014²*

Jaar	1%	5%	10%	20%	Gini	Mediaan	Gem.
1993	22,0	45,7	60,6	78,4	0,79	13.800	56.600
1995	20,7	43,2	57,9	75,9	0,77	17.500	64.300
2000	22,2	43,7	58,2	76,9	0,79	25.100	107.800
2006	21,4	42,8	57,8	77,1	0,80	38.100	157.700
2008	21,5	42,2	56,7	75,6	0,78	47.400	181.400
2009	19,8	41,0	56,0	75,5	0,77	41.800	172.400
2010	22,3	44,5	59,6	78,7	0,81	33.200	166.200
2012	24,0	46,4	61,6	80,7	0,83	27.500	159.200
2013	27,6	51,2	66,7	85,6	0,89	19.100	145.500
2014*	28,8	52,2	67,4	85,8	0,89	18.900	149.500

* Op basis van voorlopige cijfers.

Voor de jaren vanaf 1993 – met een onderbreking in 2001-2005 – geeft het Centraal Bureau voor de Statistiek vermogenscijfers die alle Nederlandse huishoudens bestrijken en daarmee een beeld geven van de hele vermogensverdeling. Verschuivingen in de ongelijkheid die op basis hiervan te berekenen zijn, zijn weergegeven in tabel 1.

De tabel laat zien dat de in 1993 al behoorlijk grote vermogensongelijkheid in de twintig jaar daarna aanmerkelijk is toegenomen. Deze toename blijkt uit de groei van de aandelen van de rijkste 1, 5, 10 en 20 procent in het totale privévermogen, uit de stijging van de Gini-index naar ongekend grote hoogtes en uit de toegenomen afstand tussen gemiddeld en mediaan vermogen. Tegelijk geeft de tabel aan dat dit geen continue ontwikkeling is geweest. Tussen 1993 en 2008 zijn de verhoudingen vrijwel stabiel. Daarna, met het begin van de financieel-economische crisis, daalt eerst de ongelijkheid, maar vanaf 2009 neemt deze van jaar tot jaar toe. De stijging van de ongelijkheid vanaf de jaren negentig zou dus kunnen worden herleid op de gevolgen van de crisis van 2008. Maar als we de hele periode van de laatste 35 jaar bezien, met inbegrip van de jaren tachtig, kunnen we spreken van een dominante tendens van toename van de vermogensongelijkheid en van een omslag in de langetermijntoewijking rond 1980 van overwegend nivellering naar overwegend denivellering.

De bijna-stabiliteit in de relatieve verhoudingen tussen 1993 en 2008 komt in een ander licht te staan als we kijken naar de laatste twee kolommen van de tabel. Hieruit blijkt dat de privévermogens in het algemeen sterk stegen, waardoor de absolute verschillen toenamen en er een steeds bredere kloof kwam tussen mensen die over een substantieel vermogen beschikken en mensen die vrijwel geen of zelfs een negatief vermogen hebben (respectievelijk zo'n 40 en 10 procent van de bevolking). Vermogens groeiden in deze periode ook veel sneller dan de inko-

mens. Terwijl het gemiddelde privévermogen volgens de statistieken meer dan verdrievoudigde, werd het gemiddelde besteedbare huishoudinkomen nominaal slechts anderhalf keer zo groot. In 1993 was het gemiddelde privévermogen 2,6 maal het gemiddelde besteedbare huishoudinkomen, in 2008 was die verhouding meer dan verdubbeld tot 5,3, om daarna te dalen tot 4,3 in 2013. Vermogens werden, kortom, belangrijker ten opzichte van inkomens, en dat impliceert een toename van de welstandsongelijkheid, gegeven het feit dat vermogens veel ongelijker verdeeld zijn dan inkomens.

De daling van het gemiddelde privévermogen na 2008 komt geheel voor rekening van de kleinere vermogens. Na een kortstondige dip in 2008-2009 herstelden de grote vermogens zich weer, terwijl de kleine bleven dalen. Zo steeg het gemiddelde vermogen van de rijkste 1 procent volgens de vermogensstatistieken van 3,4 miljoen euro in 2009 tot tegen de 4 miljoen in 2013, en daalde het gemiddelde van de categorie 20-50 procent van 141.000 naar 94.000 euro. Nog groter was de relatieve daling in de armste helft van de bevolking, bij wie de vermogens dichter bij nul kwamen te liggen of (in het onderste deciel) nog meer negatief werden.

Van collectivering naar privatisering

In de twintigste eeuw was er behalve een tendens van egalisering ook een van collectivering: in de samenstelling van het nationaal vermogen vond een verschuiving plaats van persoonlijke naar (meer) collectieve vermogens, waaronder vermogen van de overheid en van instellingen zonder winstoogmerk (stichtingen, verenigingen), en semiprivévermogens in de vorm van pensioen- en levensverzekeringsfondsen. Terwijl aan het begin van de eeuw het nationaal vermogen nog vrijwel volledig uit privévermogens bestond, was het aandeel daarvan in de jaren zeventig teruggebracht tot naar schatting ongeveer de helft van het nationaal vermogen (Wilterdink, 2015, 142, 414). Ook op dit punt deed zich in de jaren tachtig een kentering voor: privévermogens gingen stijgen ten opzichte van collectieve vermogens. Deze tendens van decollectivering of privatisering betrof niet de semiprivévermogens of meer specifiek de pensioenfondsen, waarvan de groei ongeveer even sterk was als die van het totale privévermogen (en na 2009 groeiden ze verder, terwijl het totale privévermogen daalde). De duidelijkste component van privatisering – die vooral in de laatste twee decennia van de vorige eeuw plaatsvond – was de daling van het vermogen van de overheid als gevolg van zowel de verkoop van overheidsbezit aan particulieren als een groei van de overheidsschuld. Privévermogen ging een groter beslag leggen op het nationaal vermogen, al kan dit moeilijk in precieze percentages worden uitgedrukt.³ Ook hierdoor groeide het overwicht van bezitters van grote particuliere vermogens in de nationale economie.

Nico Wilterdink

Nederland en andere landen

Vergelijkende studies wijzen uit dat de kentering omstreeks 1980 van nivellering naar denivellering en van collectivering naar privatisering zich ook in andere westerse landen heeft voorgedaan (Piketty, 2014; Roine & Waldenström, 2014). Het is een internationale ontwikkeling, die ook de verdeling van inkomens betreft en die niet tot kenmerken van afzonderlijke landen kan worden herleid. Tegelijk zijn er aanzienlijke variaties. De trend van vermindering van vermogensongelijkheid gedurende het eerste driekwart van de twintigste eeuw werd niet overal gevolgd door duidelijke denivellering, maar soms veeleer door stabilisering van de verhoudingen, en in sommige landen vond de ombuiging eerder plaats dan in andere landen. De grootste toename van de ongelijkheid deed zich waarschijnlijk voor in de Verenigde Staten, wat correspondeert met de nog veel uitgesprokener stijging van de inkomensongelijkheid in dit land.

Is het vanwege de vele leemtes in de beschikbare gegevens al lastig een vergelijkend overzicht te krijgen van trends in de vermogensverhoudingen in verschillende landen, nog problematischer is het vaststellen van verschillen in de mate van vermogensongelijkheid tussen landen op een gegeven tijdstip. Schattingen berusten op uiteenlopende definities van privévermogen en spreken elkaar soms in verwarrende mate tegen. Volgens een recent overzicht van zeventien bij de Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling (OESO of OECD) aangesloten landen is de vermogensongelijkheid in Nederland omstreeks 2010 relatief hoog: het aandeel van de rijkste 10 procent in het totale privévermogen (60 procent) wordt alleen overtroffen door dat in de Verenigde Staten en Oostenrijk, en ligt in elf landen onder de 50 procent (OECD, 2015, 5). Volgens andere schattingen is de Nederlandse score in vergelijkend perspectief gematigd te noemen.⁴

Volgens hetzelfde OESO-overzicht is het gemiddelde privévermogen in Nederland laag ten opzichte van dat in andere landen (OECD, 2015, 3-4). Dat wijst niet op nationale armoede, wel op het feit dat privévermogens hier ondanks de privatisering in de afgelopen dertig jaar nog altijd een kleiner deel van het nationaal vermogen in beslag nemen dan elders het geval is. Dat heeft vooral te maken met de buitengewoon grote omvang van het gezamenlijke pensioenvermogen (zie bijvoorbeeld Ten Cate, 2015, 141-175). Daarnaast vormt het netto overheidsvermogen ook nu nog een niet te verwaarlozen deel, zo'n 10 procent, van het nationaal vermogen. Bovendien is van de woningvoorraad nog bijna een derde deel in handen van instellingen zonder winstoogmerk, de woningcorporaties. Ten opzichte van het nationaal vermogen als geheel nemen bezitters van grote privévermogens hierdoor in dit land een minder dominante positie in dan in veel andere landen het geval is. Maar ook voor Nederland geldt dat deze dominantie door de tendensen van denivellering en privatisering sinds de jaren tachtig groter is geworden.

Wat verklaart de toename van de vermogensongelijkheid sinds de jaren tachtig?

Voor de verklaring van de toename van de vermogensongelijkheid sinds de jaren tachtig dient zich een inmiddels overbekende these aan: de stelling van Piketty (2014) dat de ongelijkheid van vermogens en inkomens in een land toeneemt als het rendement op kapitaal (r) de groei van het nationaal inkomen (g) overtreft. De vermindering van de ongelijkheid in de periode 1914-1975 zou het gevolg zijn van het feit dat r in deze jaren lager lag dan g , doordat kapitaalrendementen door oorlog, revolutie, inflatie en crisis sterk waren aangetast (1914-1945) en er vervolgens een periode aanbrak waarin de economische groei uitzonderlijk groot was (1945-1975). Daarna is de groei zodanig afgenomen dat deze weer beduidend lager is komen te liggen dan het kapitaalrendement, waardoor de ongelijkheid weer is gaan toenemen.

Deze these is mijns inziens ontoereikend om feitelijke veranderingen in de vermogens- en inkomensverdeling te verklaren. Het is niet moeilijk om zich condities voor te stellen waaronder $r > g$ niet leidt tot toename maar tot afname van ongelijkheid, bijvoorbeeld als door besparingen op arbeidsinkomens kleinere vermogens worden gevormd en zich meer vermeerderen dan grotere (Wilterdink, 2014, 196-197). Omgekeerd is het heel wel denkbaar dat bij een hoge economische groei die het gemiddelde kapitaalrendement overtreft, de ongelijkheid toeneemt, zoals bijvoorbeeld China de afgelopen decennia heeft laten zien. Belangrijke variabelen die direct van invloed zijn op de dynamiek van de vermogensverhoudingen ontbreken in de formule, in het bijzonder de spaarneiging bij verschillende inkomenscategorieën en -types en de ontwikkeling van de prijzen van verschillende soorten kapitaalgoederen in verhouding tot die van consumptiegoederen.

De ontwikkeling van de vermogensongelijkheid in Nederland sinds de jaren tachtig in de richting van een toename van ongelijkheid kan in eerste instantie met vier, onderling samenhangende economische trends in verband worden gebracht: (1) stijging van de kapitaalinkomens (ondernemingswinsten en inkomsten op belegd vermogen) ten opzichte van de arbeidsinkomens; (2) toename van de ongelijkheid van arbeidsinkomens, met als opvallendste component de sterke stijging van de beloningen van topbestuurders in het bedrijfsleven; (3) stijging van de waarde van aandelen; en (4) stijging van de waarde van onroerend goed, in het bijzonder woonhuizen, samen met uitbreiding van het eigenwoningbezit. De eerste drie trends bewerkstelligden een toename van de ongelijkheid, de vierde trend ging daar tegenin en remde deze toename af. Stijging van de huizenprijzen heeft op zichzelf een egaliserend effect op de vermogensverhoudingen, doordat eigen woningen meer gespreid zijn dan andere bezittingen. Tegelijk groeien hierdoor de verschillen tussen huizenbezitters en huurders, wat echter minder invloed heeft op de grootte van de vermogensongelijkheid volgens de gebruikelijke maatstaven. De eerste drie trends zijn vanaf het begin van de jaren tachtig waarneembaar en contrasteren met daaraan voorafgaande ontwikkelingen: van relatieve toename van arbeidsinkomens ging het naar relatieve toename van kapitaalinkomens, van daling naar stijging in de ongelijkheid van arbeidsinkomens, van een tendens van daling of stagnatie naar een van stijging in de koerswaarde van aandelen. Met

Nico Wilterdink

elkaar kunnen deze ontwikkelingen zo de omslag van nivellering naar denivellering in de vermogensverdeling verklaren. De vierde trend daarentegen was al langer gaande en verzachtte de scherpste van de omslag.

De vier trends, vooral de laatste, bewerkstelligden ook een sterke groei van vermogens ten opzichte van inkomens. Terwijl stijging van de aandelenkoersen en stijging van de huizenprijzen beide de vermogens deden groeien, hadden ze tegengestelde, elkaar compenserende effecten op de verdeling. Doordat aandelenbezit onevenredig sterk bij grote-vermogensbezitters is geconcentreerd, heeft een stijging van de aandelenkoersen een ongelijkheid vergrotend effect; stijging van de huizenprijzen heeft een tegengestelde werking doordat de waarde van de eigen woning een groter deel van het vermogen uitmaakt naarmate het vermogen kleiner is. De crisis van 2008 bracht een tijdelijke scherpe terugval van de waarde van aandelen, waardoor de ongelijkheid verminderde. Daarna herstelden de aandelenkoersen weer snel, terwijl de huizenprijzen kelderden, met als gevolg een daling van het gemiddelde privévermogen en een groei van de ongelijkheid.

De vraag is hoe de eerste drie trends die met elkaar de omslag rond 1980 kunnen verklaren, zelf weer te verklaren zijn. Het uitgangspunt dat ik daarbij hanteer is dat veranderingen in de vermogens- en inkomensverhoudingen voortkomen uit verschuivingen in machtsverhoudingen, die geworteld zijn in relaties van onderlinge afhankelijkheid of interdependentie (Wilterdink, 1993). In de twintigste eeuw nam met processen van industrialisering, bureaucratisering en democratisering de onderlinge afhankelijkheid tussen sociaaleconomische klassen op nationaal niveau toe, versterkt door de beide wereldoorlogen en de Grote Depressie van de jaren dertig. De vermindering van machtsongelijkheid tussen 'kapitaal' en 'arbeid' die hieruit voortkwam, manifesteerde zich in een verschuiving van kapitaal- naar arbeidsinkomen en afname van de inkomens- en vermogensverschillen. Vanaf de jaren vijftig en versneld sinds de jaren zeventig breidden de netwerken van internationale onderlinge afhankelijkheid zich echter zodanig uit dat de interdependenties op nationaal niveau daardoor op den duur gingen verzwakken. Met de toenemende verplaatsbaarheid van productieprocessen, de transnationalisering van ondernemingen en de explosieve groei van internationale kapitaalstromen werden managers van grote ondernemingen en bezitters en beheerders van grote vermogens minder afhankelijk van groepen en instanties die veel meer nationaal gebonden bleven: de overgrote meerderheid van werknemers en hun organisaties (vakbonden) en de nationale overheid. Katalysator van de feitelijke omslag waren crisisverschijnselen in het westerse kapitalisme in de jaren zeventig, die de winsten van ondernemingen onder druk zetten en uitmondde in de recessie van beginjaren tachtig. Deze brachten ondernemingen en nationale regeringen tot koerswijzigingen waarin winstherstel, kostenreducties en deregulering vooropstonden (vergelijk Streeck, 2013). Het waren signalen van een groeiend machtsoverwicht van 'kapitaal' tegenover 'arbeid', waaraan de koerswijzigingen op hun beurt bijdroegen. Sindsdien heeft deze tendens zich verder doorgezet. De crisis van 2008 kwam eruit voort, zonder dat deze vervolgens tot fundamentele beleidsherzieningen heeft geleid.

Deze globale verklaring in termen van veranderende machts- en afhankelijkheidsverhoudingen op internationaal niveau vormt een kader waarbinnen veranderingen

gen op nationaal niveau kunnen worden begrepen. Om die nader te verklaren moet worden gekeken naar specifieke nationale instituties en de positie van de desbetreffende nationale staat in het netwerk van staten. Nederland heeft van oudsher de kenmerken van een 'small open economy' (Katzenstein, 1985) waarin aanpassing aan veranderende omstandigheden op basis van overleg tussen werkgevers, vakbonden en overheid vooropstaat. Loonmatiging, bezuinigingen en privatiseringen sinds de jaren tachtig zijn samengegaan met een beleid dat erop gericht bleef de inkomensverschillen binnen de perken te houden en de verzorgingsstaat als herverdelingsinstrument in grote trekken in stand te houden, met als resultaat een betrekkelijk geringe toename van de vermogensongelijkheid. Veranderingen in de (altijd al veel grotere) vermogensongelijkheid hebben zich daarentegen vrijwel geheel buiten elk doelgericht beleidsstreven om voltrokken.

Ten slotte: vermogensongelijkheid en beleid

De vermogensverhoudingen worden op vele verschillende manieren door overheidsbeleid beïnvloed, maar die invloed is grotendeels onbedoeld. De duidelijkste invloed sinds de jaren tachtig betrof de verkoop van overheidsbezittingen, vanuit de gedachte dat particuliere bedrijven beter aan de vraag van consumenten zouden voldoen dan staatsondernemingen. Op de verdeling van privévermogens heeft de overheid, bedoeld of onbedoeld, een egaliserende invloed uitgeoefend door fiscaal en anderszins de verbreiding van het eigenwoningbezit te bevorderen. Directe maatregelen om door het stimuleren van de vorming van kleine vermogens de ongelijkheid te verzachten, zoals de spaarloonregeling van 1994, zijn inmiddels ingetrokken, zonder overigens een meer dan marginaal effect op de vermogensverdeling te hebben gehad.

Sinds de jaren tachtig heeft de Nederlandse overheid zonder onderbreking een economisch beleid gevoerd dat ondernemers en kapitaalbezitters heeft begunstigd, en op deze wijze bijgedragen aan de toename van de vermogensongelijkheid. Maatregelen in de fiscale sfeer waren onder meer de periodieke verlaging van de vennootschapsbelasting, de afschaffing van de vermogensbelasting en vervanging daarvan door een heffing op fictieve vermogensrendementen (ook te zien als een ander soort vermogensbelasting, gepaard aan afschaffing van de belasting op vermogensinkomsten), verruiming van ondernemingsvrijstellingen en zelfstandigenaftrek, gunstige fiscale behandeling van directeuren-grotoaandeelhouders en verlaging van de successiebelasting. Als resultaat daarvan is de belastingdruk op kapitaalbezit en kapitaalinkomen in Nederland sterk verlaagd, en lager komen te liggen dan in bijna alle andere Europese landen (Van Bavel, 2014, 88-89; CPB, 2015, 5). Zelfstandige ondernemers, directeuren-grotoaandeelhouders en rijke beleggers worden bevoordeeld ten opzichte van werknemers. Dat is niet alleen onrechtvaardig te noemen, maar heeft ook economisch ongewenste effecten doordat het arbeid duurder maakt en daarmee de creatie van vaste banen belemmert, prikkels tot productieve arbeid wegneemt en fiscale constructies uitlokt die de belastingopbrengsten doen dalen (vergelijk Jacobs, 2015).

Nico Wilterdink

Het minste dat aan de scheve vermogensverdeling gedaan zou kunnen worden, is een evenwichtiger verdeling van de belasting op arbeid en kapitaal. Daarnaast zijn andere, ingrijpendere en minder eenvoudig te realiseren maatregelen denkbaar, variërend van verplichte winstdelingsregelingen voor werknemers in bedrijven tot het voorstel van Atkinson (2015, 169-172) om als een gegarandeerde minimum-erfenis aan iedere burger bij het bereiken van de meerderjarige leeftijd een bedrag ineens toe te kennen dat voor verschillende doelen mag worden aangewend.

Noten

1 Voor precisering, nadere uiteenzettingen, verantwoording en bronverwijzingen zij verwezen naar het boek waaruit hier geput wordt (Wilterdink, 2015).

2 De cijfers van deze tabel zijn uit Wilterdink (2015, 344, tabel 30), aangevuld met berekeningen voor 2013 en 2014, ontleend aan nieuwe gegevens van het CBS. Ook zijn cijfers over het mediane vermogen in de verschillende jaren toegevoegd.

3 Op grond van de 'experimentele' CBS-schattingen van het nationaal vermogen en componenten daarvan en andere gegevens kan de omvang van de semiprivévermogens (pensioen- en levensverzekeringsfondsen) rond 2010 gesteld worden op ongeveer een kwart van het nationaal vermogen, het netto overheidsvermogen op een tiende en het vermogen van instellingen zonder winstoogmerk op 5 procent: samen 40 procent, waarmee het totale privévermogen op zo'n 60 procent uitkomt (cijfers in *Nationale Rekeningen 2013*). Het CBS zelf komt overigens op een nog lager percentage privévermogen uit (na aftrek van pensioen- en levensverzekeringsvoorzieningen), wat mogelijk is toe te schrijven aan het feit dat vermogen van ondernemingen apart is geteld, terwijl dit voor een groot deel aan particuliere huishoudens is toe te rekenen (vergelijk Wilterdink, 2015, 436, noot 39).

4 Zo geeft Piketty (2014, 401, 405, 411) schattingen van het aandeel van de rijkste 10 procent in het totale privévermogen voor Frankrijk en het Verenigd Koninkrijk in 2010 die hoger liggen dan die voor Nederland (vergelijk Wilterdink, 2015, 364-365, 436-437, noten 45-48). Aannemelijk is overigens wel dat door de explosieve groei van de hypotheekschulden en de daaropvolgende daling van de huizenprijzen een relatief groot deel van de Nederlandse huishoudens te kampen heeft met forse negatieve vermogens.

Literatuur

- Atkinson, A.B. (2015). *Inequality. What can be done?* Cambridge: Harvard University Press.
- Bavel, B. van (2014). Vermogensongelijkheid in Nederland. De vergeten dimensie. In: M. Kremer e.a. (red.), *Hoe ongelijk is Nederland?* (WRR-verkenning). Amsterdam: Amsterdam University Press, 79-110.
- Cate, M. ten (2015). *Een rijk land moet rijk leven*. Amsterdam: Boom.

- CPB (2015). Een meer uniforme belasting van kapitaalinkomen (door Arjan Lejour & Maarten van 't Riet). *CPB Policy Brief*, 16.
- Jacobs, B. (2015). *De prijs van gelijkheid*. Amsterdam: Prometheus/Bert Bakker.
- Katzenstein, P.J. (1985). *Small States in World Markets*. Ithaca/Londen: Cornell University Press.
- OECD (2015). Household wealth inequality across OECD countries: new OECD evidence (door Fabrice Murtin & Marco Mira d'Ercole). *OECD Statistics Brief*, 21.
- Piketty, T. (2014). *Kapitaal in de 21ste eeuw*. Amsterdam: Bezige Bij (oorspr. Franse uitgave 2013).
- Roine, J., & Waldenström, D. (2014). *Long-Run Trends in the Distribution of Wealth and Income* (IZA Discussion Paper, nr. 8157). Ook in: A.B. Atkinson & F. Bourguignon (red.), *Handbook of Income Distribution* (vol. 2). Amsterdam: Elsevier 2015, 469-592.
- Streeck, W. (2013). *Gekaufte Zeit. Die vertagte Krise des demokratischen Kapitalismus*. Frankfurt: Suhrkamp.
- Wilterdink, N. (1993). *Ongelijkheid en interdependentie*. Groningen: Wolters-Noordhoff. Als artikel verschenen in: *Amsterdams Sociologisch Tijdschrift*, 20 (2): 3-42.
- Wilterdink, N. (2014). Piketty's toverformule. *Sociologie*, 10 (2): 190-202.
- Wilterdink, N. (2015). *Vermogensongelijkheid in Nederland. Ontwikkelingen sinds 1850*. Amsterdam: Van Gennep. (Uitgebreide en geactualiseerde versie van: *Vermogensverhoudingen in Nederland*, Amsterdam: Arbeiderspers 1984.)